

Wstęp

Wiele czynników miało wpływ na rozwój koncepcji zarządzania wiedzą, zapoczątkowany na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku. Można do nich zaliczyć m.in.: rozwój nauki i gospodarki, orientację globalną, rosnącą konkurencję, ideę gospodarki opartej na informacji i wiedzy, rozwój techniki i technologii oraz informatyki, wzrost poziomu wykształcenia społeczeństw, ewolucję i rozwój koncepcji zarządzania i wiele innych.

„Wiedza” jako pojęcie w dyscyplinie nauki o zarządzaniu jest różnie definiowana i interpretowana. W tym kontekście należy przede wszystkim zwrócić uwagę na dwa ujęcia: japońskie i anglosaskie [Trajer, Paszek, Iwan, 2012, s. 35–36]. W pierwszym przypadku preferuje się wiedzę ukrytą, zaś w drugim jawną. W literaturze przedmiotu podział ten można spotkać w nieco innej terminologii – geograficznej – jako: wschodni (japoński) i zachodni (anglosaski).

W ujęciu japońskim „wiedzę” należy rozumieć jako „potwierdzone przekonanie”, kładąc przy tym nacisk na drugie słowo [Mikuła i in., 2017]. Ma to istotne znaczenie i wpływające na specyfikę badania z punktu widzenia epistemologicznego [Nonaka, Takeuchi, 2000, s. 80–81]. Zauważyć ponadto należy, że *„wiedza jest dynamicznym procesem ludzkiego uzasadnienia osobowej wiary w prawdę”* [Nonaka, von Krogh, za: Mikuła i in., 2017]. Informacje są więc utożsamiane ze strumieniami wiadomości, a wiedza jest traktowana jako wytwór tych strumieni, który tkwi w przekonaniach i oczekiwaniach odbiorcy. Konsekwencją tego jest relacja między informacją a wiedzą, w którym to pojęciu – w odróżnieniu od anglosaskiego – informacja nie jest częścią składową wiedzy, lecz narzędziem jej budowania. Z epistemologicznego i metodologicznego punktu widzenia badania te są bliższe psychologii zarządzania i stosowaniu właściwych temu podejściu metod badawczych. Stwierdzenie to można uznać za główną przyczynę podjęcia badań w ramach tego opracowania w koncepcji anglosaskiej, która mieści się bardziej w uwarunkowaniach teoretycznych i praktycznych zarządzania.

W przypadku koncepcji badań anglosaskich wiedza jest traktowana jako informacje posiadające konkretne znaczenie. Wiedzę odróżnia się od tradycyjnie pojmowanych informacji – jako danych przedstawionych w określonym kontekście – oraz od danych w rozumieniu pozbawionych kontekstu faktów i liczb [Skyrme, za: Mikuła i in., 2017]. W ujęciu anglosaskim informacje są składnikiem wiedzy i dlatego system zarządzania wiedzą utożsamia się z systemami informatycznymi, które przetwarzają, przesyłają i przechowują dane i informacje.

W tym zakresie rozważań koncepcja anglosaska i japońska zbliżają się do siebie, jeśli uwzględnimy obok wiedzy osobistej (personalnej) wiedzę organizacyjną jako dwa równorzędne elementy tego samego poziomu interpretacyjnego zarządzania wiedzą w ujęciu japońskim. Wiedza organizacyjna jest bowiem w ujęciu japońskim dzielona na wiedzę statyczną o substancji (wiedza jawna, formalna lub wiedza dotycząca misji i wizji, nauki, technologii, teorii zarządzania, a także informacji i danych, z których została wyprowadzona) oraz dynamiczną o procesie (wiedza dotycząca ludzkich działań lub działań związanych z operacjami, zwanych organizacyjnym systemem działalności człowieka) [Nonaka, Takeuchi, 2000; Mikuła 2017].

Dotychczasowe rozważania teoretyczne i praktyczne koncentrowały się wokół trzech nurtów zarządzania wiedzą [Trajer, Paszek, Iwan, 2012, s. 51], akcentując: podejście procesowe (tworzenie, kodyfikacja i transfer wiedzy), podejście zasobowe (kluczowe umiejętności, importowanie wiedzy z otoczenia, implementacja oraz integracja nowych narzędzi i technologii, eksperymentowanie, wspólne rozwiązywanie problemów i współdzielenie się wiedzą) oraz model japoński (uzewnętrznianie/eksternalizacja, kombinacja, uwewnętrznianie/internalizacja, socjalizacja). Zarządzanie wiedzą powoduje zmiany wewnętrzne w strukturze firmy i jej bezpośrednim otoczeniu, budując w ten sposób jej przewagę konkurencyjną oraz innowacyjność w aspekcie korzyści z globalizacji biznesu, przekształcania w organizację oszczędną, zapobiegania amnezji korporacyjnej, wzrostu zaawansowania technologicznego.

Prezentowane opracowanie powstało w ramach projektu *Zarządzanie wiedzą w procesie budowania konkurencyjności i innowacyjności obszarów wiejskich na zasadach zrównoważonego rozwoju – empiryczna weryfikacja na przykładzie województwa małopolskiego*. Podjęta tematyka projektu i tego opracowania mieści się w rekomendowanych tematach dla nauk społeczno-ekonomicznych w Narodowym Programie „Foresight Polska 2020”, w temacie „Badanie modeli wzrostu gospodarczego, a w szczególności (...) wzrostu opartego na wiedzy [Zintegrowane scenariusze rozwoju Polski do 2020 roku]. Tematyka badań ma również odzwierciedlenie w Krakowskim Programie Badań Naukowych i Prac Rozwojowych [2008] w obszarze: *Konkurencyjność i innowacyjność polskiej gospodarki w warunkach zrównoważonego rozwoju*.

Cel badawczy projektu określono następująco: „*Adaptacja koncepcji zarządzania wiedzą dla potrzeb zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich, w szczególności budowania ich konkurencyjności i innowacyjności*” [Karta tematyczna projektu, s. 1]. Niniejsze opracowanie, jako jedno z czterech, pod tytułem: *Standardy organizacyjne a rozwój obszarów wiejskich w aspekcie zarządzania informacją i wiedzą*, realizuje powyższy cel projektu.

Na wstępie tej pracy założono, że – zgodnie z przeznaczeniem zasobów wiedzy – podejście do opracowania strategii zarządzania wiedzą dla rozwoju obszarów wiejskich zostanie oparte na zasadach analogicznych do strategii biznesowej przedsiębiorstw. Rozważania powinny więc uwzględnić specyfikę

funkcjonowania przedsiębiorstw, a w tym kontekście również podobieństwo specyfiki funkcjonowania obszarów wiejskich pod względem metodologicznym. Punktem wyjścia niech będzie stwierdzenie, że istotą funkcjonowania każdego przedsiębiorstwa jest produkcja, usługi i handel, czyli tzw. ruch przedsiębiorstwa. Z drugiej zaś strony funkcjonuje administracja przedsiębiorstwa, której celem jest szeroko rozumiana obsługa produkcji i wszystkich komórek produkcyjnych i administracyjnych. Analogia funkcjonowania obszarów wiejskich polega na wskazaniu podstawowego zakresu działania, którym może być przykładowo rozwój obszarów wiejskich w kontekście infrastruktury technicznej, społecznej i ekonomicznej. W tym względzie można znaleźć w niektórych aspektach podobieństwo rozwoju obszarów wiejskich do urbanistyki miasta. Z naszego punktu widzenia jest to na tyle istotne, że wskazuje możliwość zastosowania analizy progowej jako narzędzia projektowania [Kozłowski, 1973, 1974]. Z kolei można zauważyć, że to narzędzie badawcze można zastosować także w modernizacji funkcjonowania przedsiębiorstwa. W opracowanej metodzie analizy progowej dla celów zarządzania przedsiębiorstwem proponuje się wykorzystywać analizy wielowymiarowe, np. analizę skupień i analizę dyskryminacyjną. W tym względzie można również wykorzystywać metody sieciowe [Wdowiak, 2013a]. Analogicznie metody analizy wielowymiarowej znajdują także swoje miejsce w metodzie drażenia danych. Swoje zastosowania znajdują tu także, oprócz wymienionych już analizy skupień i analizy dyskryminacyjnej, regresja wieloraka, skalowanie wielowymiarowe, analiza czynnikowa, analiza składowych głównych, analiza składowych niezależnych, graficzne metody prezentacji danych wielowymiarowych oraz drzewa klasyfikacyjne i regresyjne [Trajer, Paszek, Iwan, 2012, s. 182 i n., zwłaszcza s. 200–213]. Metody te należy traktować jako analityczne, czyli wykorzystywane w zarządzaniu, w odróżnieniu od metod powstałych i stosowanych w naukach o zarządzaniu (zob. podrozdz. 2.3 i 3.2). Podobne analogie, jak w sferze produkcyjnej, można znaleźć w sferze administracyjnej przedsiębiorstwa i instytucji obszarów wiejskich, która obsługuje procesy urbanizacyjne (rozwojowe), infrastrukturalne, rolne oraz przemysłowo-usługowe. Metodami organizowania administracji obszarów wiejskich, z udziałem wiedzy, mogą być w zasadzie te same metody, które są stosowane w funkcjonowaniu przedsiębiorstwa.

Biorąc pod uwagę przedstawione wyżej rozważania, przyjąć należy, że założenia badawcze dotyczą wiedzy, którą można potraktować jako usystematyzowany i uporządkowany zbiór informacji, tworzący jej system, pozwalający budować wizję i koncepcję działania organizacji, produktów i usług, technologii i jej wykorzystywanie w rozwiązywaniu codziennie pojawiających się problemów i realizowaniu bieżących zadań. W tym kontekście można również wskazać, że niniejsze opracowanie dotyczy merytorycznej treści informacji i wiedzy oraz jej konfigurowania w zakresie podejmowanych problemów do rozwiązania. Chodzi więc o takie skonfigurowanie, które pozwoli na podstawie adekwatnych informacji (potrzeb informacyjnych) podejmować określone i właściwe decyzje.

Dlatego też problematyka podjętych badań w podstawowym zakresie projektu i przygotowywanych publikacji dotyczy merytorycznych treści informacji i wiedzy. Problemy te są w zasadzie poruszane i rozwiązywane w wielu artykułach czasopiśmienniczych oraz publikacjach zwartych [np. Czekaj, 2000].

Nie wskazano zatem ani metodyk postępowania badawczego, ani właściwych dla tych metodyk, konkretnych metod oraz technik szczegółowych. Wydaje się zatem, że kierunki dalszych badań powinny dotyczyć tych aspektów. Celem skonkretyzowania rozważań, badań oraz ich efektów zasadne wydaje się ograniczenie obszaru badań do wymiernej wiedzy na temat obszarów wiejskich, a także zawężenia rozważań i badań metodologicznych do tejże skodyfikowanej wiedzy. Jest to świadoma propozycja zawężenia przez autorów obszaru badań i skonkretyzowania rozważań w zakresie budowy metodyki do wiedzy skodyfikowanej. Bardziej konkretna będzie także możliwość zawężenia tych badań do obszaru koncepcji merytorycznych, podstawowych procesów z udziałem wiedzy (operacyjnych zadań zarządzania wiedzą), zaproponowanych przez B. Mikułę i obejmujących przykładowo [Mikuła i in., 2017]:

- identyfikację – lokalizowanie wiedzy wewnątrz i na zewnątrz organizacji;
- transfer – pozyskiwanie, udostępnianie, rozpowszechnianie wiedzy i dzielenie się wiedzą;
- gromadzenie – systematyczne zbieranie wiedzy w postaci skodyfikowanej i (lub) ugruntowanej;
- kreowanie – proces tworzenia nowej wiedzy;
- stosowanie – wykorzystywanie w odpowiednim miejscu i czasie.

W przyszłych kierunkach badań łatwiej więc będzie przenieść konkretne, wymierne wyniki na grunt „miękkich” problemów badawczych i „miękkich” metod postępowania badawczego w zarządzaniu wiedzą.

„Koncepcja zarządzania wiedzą zrodziła się (...) jako odpowiedź na rosnące potrzeby przedsiębiorstw związane z budowaniem przewagi konkurencyjnej oraz radzeniem sobie z identyfikacją, organizacją i wykorzystaniem wciąż rosnących zasobów informacji i wiedzy” [Karta tematyczna projektu, s. 2]. Zaproponowane w opracowaniu podejście pozwala wykorzystać metody właściwe do tworzenia i organizowania systemów wiedzy do rozwoju obszarów wiejskich na podstawie metod stosowanych w przedsiębiorstwach. Ponadto badania zwrócą uwagę na metodę systemową oraz możliwości zastosowania innych metodyk: klasycznej, diagnostycznej, prognostycznej, systemowej, badania pracy, analizy wartości, metod i technik przestrzennego organizowania, koordynowania w czasie, wartościowania pracy, a także metod japońskich: ciągłego doskonalenia, audytu i controllingu w kontekście podstawowych metod rachunków kosztów pełnych, częściowych, procesów oraz metod kalkulacji kosztów. W kierunkach badań zostaną zatem uwzględnione tzw. twarde metody organizowania i wykorzystania systemu wiedzy.

Z powyższych rozważań wynika również możliwość zastosowania analizy progowej w budowie konkurencyjności i innowacyjności oraz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. W tych celach możliwe jest też zastosowanie

klasycznych metod organizowania, metod ciągłego doskonalenia organizacji oraz audytu i controllingu, a także wyżej wymienionych metod rachunku kosztów na gruncie zarządzania wiedzą w obszarach wiejskich. Wiedza, jako jeden z istotniejszych czynników wzrostu gospodarczego, poprzez analogię do bilansu, stała się najbardziej poszukiwanym towarem w sensie składnika rzeczowego (aktywa bilansu) oraz kapitałem w sensie źródeł finansowania (pasywa bilansu) w przedsiębiorstwie. Dlatego też można ją rozpatrywać w kategoriach rachunkowości. Takie ujęcie narzuca zarazem kierunki analizy i budowę opracowywanej monografii, zapisane w spisie treści. W takich też kierunkach należałoby skonkretyzować badania prowadzone za pomocą analizy progowej i kontynuować je.

Celem głównym tego opracowania jest zatem „*wyznaczenie obszarów badania oraz wskazanie przyszłych narzędzi budowania konkurencyjności i innowacyjności obszarów wiejskich w warunkach zrównoważonego rozwoju, a także ich charakterystyka na wzór metod doskonalenia organizacji mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw (tzw. MMSP) w gospodarce opartej na wiedzy*” [Karta tematyczna projektu, s. 1, 3]. Celami szczegółowymi, przyczyniającymi się do realizacji celu głównego, są:

- określenie uwarunkowań oraz reguł wyznaczania granic zrównoważonego rozwoju w obszarach wiejskich, poprzez analogię do problematyki urbanistyki miasta, metodą analizy progowej;
- wyznaczenie hipotetycznych obszarów zarządzania wiedzą w terenach wiejskich, na przykładzie zaprezentowanych koncepcji literaturowych oraz kierunków badań własnych autorów w zakresie typologii;
- analiza przypuszczalnych kierunków badań oraz możliwości zastosowania analizy progowej, a także wybranych metod anglosaskich i japońskich w budowaniu zasobu wiedzy w zakresie urbanizacji obszarów wiejskich, analogicznie do procesów urbanizacji miast;
- identyfikacja i analiza efektywnych zmian oraz rozwoju obszarów wiejskich na tle ekonomicznej koncepcji równowagi i rozwoju, przy wykorzystaniu metod i adekwatnych procedur postępowania badawczego w doskonaleniu przedsiębiorstw;
- przykładowa prezentacja metodyki budowy analizy progowej jako narzędzia zarządzania zrównoważonym rozwojem obszarów wiejskich, ze szczególnym uwzględnieniem procesów zarządzania wiedzą;
- budowa konkurencyjności i innowacyjności obszarów wiejskich, przez analogię do problematyki konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, przy wykorzystaniu metodyk, metod i technik reorganizacji i restrukturyzacji naprawczej;
- wskazanie wybranych metod doskonalenia organizacji biznesu i ich charakterystyka jako przyszłych narzędzi budowania konkurencyjności oraz innowacyjności obszarów wiejskich na zasadach zrównoważonego rozwoju;
- zastosowania metod rachunku i kalkulacji kosztów do szacowania nakładów na rozwój obszarów wiejskich, przy wykorzystaniu podstawowych metod

rachunku kosztów (pełnych, częściowych i procesów) oraz metod kalkulacji kosztów jako narzędzi pomiaru adekwatnych dla przedsiębiorstw.

Jako tezę badawczą do udowodnienia celowości projektowania dalszych badań w przyszłości można dodatkowo wskazać możliwości zastosowania wyżej wymienionych problemów, metodyk, metod i szczegółowych technik badawczych do weryfikacji w procesach operacyjnych zarządzania wiedzą, do których można zaliczyć (jak wyżej wskazano): identyfikowanie, transfer, gromadzenie, selekcjonowanie, kreowanie, łączenie, zapisywanie, przechowywanie, ocenianie i stosowanie wiedzy.

Zawartość merytoryczna kolejnych rozdziałów została podporządkowana przyjętym i opisanym wyżej zasadom. W rozdziale pierwszym wskazano analizę progową jako metodę wyznaczania granic zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, prezentując jej genezę i zarys rozwoju, podstawowe pojęcia i założenia oraz istotę i metodykę postępowania badawczego. Pojęcia, zagadnienia i niektóre metody analityczne i pomocnicze innych nauk, możliwe do zastosowania w analizie zmian oraz rozwoju obszarów wiejskich, są przedmiotem rozważań w rozdziale drugim. Szczególną uwagę zwrócono na problematykę ekonomiczną równowagi i rozwoju w ujęciu historycznym, uwarunkowania efektywności zmian i rozwoju organizacji oraz analityczne i pomocnicze metody badawcze. Ostatni podpunkt tego rozdziału poświęcony jest zasadom budowy i opracowaniu metody analizy progowej zarządzania. Rozdział trzeci zawiera metody reorganizacji i restrukturyzacji jako możliwe sposoby budowy konkurencyjności i innowacyjności obszarów wiejskich. Specyfika i zakres podejścia badawczego, anglosaskie i japońskie metody usprawniania, powstałe i stosowane na gruncie nauk o zarządzaniu, oraz audyt i controlling – to przedmioty szczegółowych charakterystyk. W treści rozdziału czwartego opisano podstawowe metody rachunku i kalkulacji kosztów, wskazując je jako narzędzia szacowania nakładów rozwojowych i rozliczania działalności, obliczania efektywności rozwoju oraz efektów adaptacji i modernizacji procedur rozwoju. Charakterystyka dotyczy – odpowiednio do wyżej wskazanych zastosowań – rachunku kosztów (pełnych, częściowych i procesów), metod kalkulacji (podziałowej i doliczeniowej) kosztów oraz ich odmian.